

1. GİRİŞ

Serbest bölgeler; ülkede geçerli ticari, mali ve iktisadi alanlara ilişkin hukuki ve idari düzenlemelerin uygulanmadığı veya kısmen uygulandığı, sınai ve ticari faaliyetler için daha geniş teşviklerin tanındığı ve fiziki olarak ülkenin diğer kısımlarından ayrılan yerler olarak tanımlanmaktadır. 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu'nda serbest bölgelerin kurulması ve işletilmesindeki temel amaçlar;

- İhracata yönelik yatırım ve üretimi teşvik etmek,
- Doğrudan yabancı yatırımları ve teknoloji girişini hızlandırmak,
- İşletmeleri ihracata yönlendirmek
- Uluslararası ticareti geliştirmek olarak sıralanmıştır.

Buldukları ülke ekonomilerine sağladıkları katkıların yanında, esnek ve çağdaş idari yapılarıyla dış ticarete yönelmek isteyen firmalara modern ve gelişmiş bir yatırım ortamı sağlayan serbest bölgeler lojistik merkezler yapıldıkça **ikilemlere neden olmaktadır**.

Ülkemizde temel olarak ihracata dayalı yatırım ve üretimi teşvik etmek amacıyla 1987 yılından bu yana Akdeniz kıyısında, Mersin, Antalya ve Adana-Yumurtalık Serbest Bölgeleri, Ege Bölgesinde Ege (İzmir), Denizli ve İzmir Serbest Bölgeleri, Marmara Bölgesinde, İstanbul Atatürk Havalimanı, İstanbul Endüstri ve Ticaret, İstanbul Trakya, Avrupa, Kocaeli, Tübitak-Mam Teknoloji ve Bursa Serbest Bölgeleri, Karadeniz kıyısında, Trabzon, Rize ve Samsun Serbest Bölgeleri, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Mardin ve Gaziantep Serbest Bölgeleri, İç Anadolu Bölgesinde, Kayseri Serbest Bölgesi faaliyete geçmiştir. Türkiye'de Ekonomi Bakanlığı verilerine göre 19 adet serbest bölge faaliyettedir, fakat genel çerçeveye bakıldığında Serbest Bölgelerin çok da başarılı olduğu söylenemeyecektir.

2. SERBEST BÖLGELERİN EKONOMİYE KATKISI

Türkiye'nin dış ticaret hacmi son 10 yılda %110 büyürken, serbest bölgelerin ticaret hacmi yüzde 4'lük düşüş göstermiştir. Bu rakamlar, serbest bölgelerin ticaret hacminin, Türkiye toplamına oranının, yüzde 12,3'ten yüzde 5,6'ya gerilediğini göstermektedir.

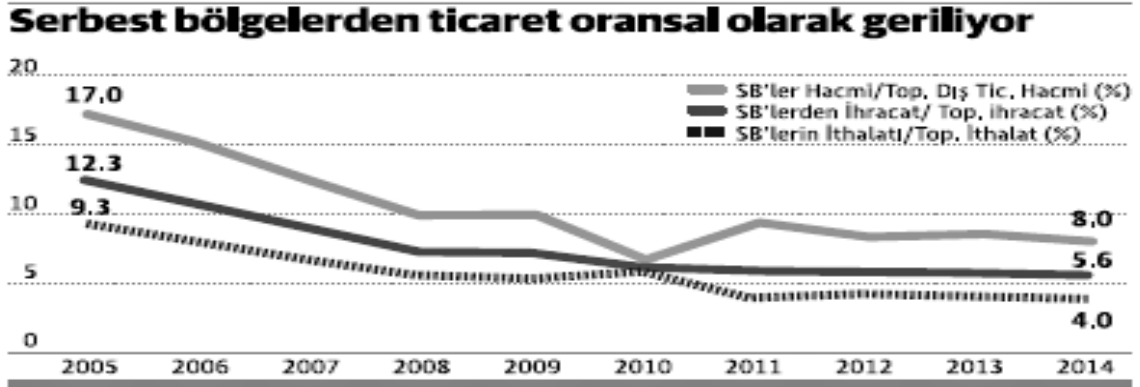
Serbest Bölgeler, üretim ve istihdamın kolaylığını, girdi maliyetlerinin düşürülmesini, ithalatın ucuz yapılmasını, sanayicinin ihtiyaç hissettiği mal ve üretime kolay yoldan ulaşılması için yapılmış ve yaygınlaştırılmıştır. Ama şu anki tablo, Serbest bölgelerin atıldığı göstermektedir.

19 serbest bölgenin hacmine baktığımızda 10 yıldır yerinde saydığını söyleyebiliriz. 2014 yılında 157,6 milyar dolar düzeyinde gerçekleşen Türkiye'nin toplam ihracatı 2005 yılına göre yüzde 114,5 ve 399,8 milyar dolar olarak gerçekleşen Türkiye'nin toplam Dış Ticaret hacmi

yüzde 110,2 artış gösterirken; serbest bölgelerin dış ticaret hacminde büyük düşüşler yaşanmıştır. **2005 yılında 23 milyar dolar düzeyinde bulunan serbest bölgelerin dış ticaret hacmi, 2014 yılında yüzde 4'lük düşüşle 22 milyar dolara gerilemiştir.**

Serbest Bölgeler Müdürlüğü'nün verilerine göre yurtiçi de dahil olmak üzere 2005-2014 arasındaki 10 yıllık dönemde serbest bölgelerin toplam ihracatının Türkiye'nin ihracatına oranı yüzde 17'den 8'e ithalatı da yüzde 9,3'ten 4'e gerilemiştir. **Son 10 yıllık rakamlar, serbest bölgelerin ihracatının yüzde 1,1'lik ihracat artışına karşın ithalatta yüzde 10 dolayında düşüş göstermesi; serbest bölgelerin ithalattan sonra yeniden ihraç edilen ürünlerle ilgili tercih edilen bölgeler olmadığını ortaya koymaktadır.**

Tablo-1 Serbest Bölgelerin Ticari Performansları

Serbest bölgelerin ticaret hacmi (Milyon dolar)

	2005	2010	2014	Değişim '14/'05 (%)
Yurtiçinden SB'lere	3.160	4.361	2.733	-13,5
SB'lerden yurtdışına	4.610	2.295	7.958	72,6
Yurtdışından SB'lere	7.704	6.626	7.059	-8,4
SB'lerden yurtiçine	7.888	5.291	4.683	-40,6
TOPLAM HACİM	23.363	18.572	22.432	-4,0
TÜRKİYE TOP. TİC. HACMİ	190.251	299.428	399.825	110,2

Tabloda da görüleceği üzere, ilginç istatistiklerden birisi de serbest bölgelerden **yurtiçine satışların %40 oranında azalmış olması**. Ülkenin nasıl ki amacı dış ticaret açığını en aza indirmekse, şehirlerin de amacı şehirlerarası ticarete açık vermemektir. **Çünkü şehirlerarası ticaret açığı şehrin cazibesinden başlayarak itibarına kadar birçok nedenle göçe neden olabilmektedir.** Daha fazla ihracat yapmak amacıyla daha fazla büyümek isteyen şehirlerin en son isteyeceği şeylerden birisi de kalifiye eleman göçüdür. **Fakat yeterli kapasiteye ulaşamayan dolayısıyla da eleman kalitesini ve maaş politikasını çağa modernize edemeyen bölge veya bölgeler cazibe merkezi olmaktan çıkacaktır. İşte biz de serbest bölgelerde tam da bu analizin sonuçlarını görmekteyiz.**

2014 verilerine göre, 19 serbest bölgenin toplam ticaret hacmi **2014 yılında, bir önceki yıla göre yüzde 3,48'lik düşüşle 23 milyar 240 milyon \$'dan, 22 milyar 430 milyon \$'a gerilemiştir.** Yani serbest bölgelerde 2013'e göre ihracatta yüzde 1,7, ithalatta ise yüzde 5,6'lık düşüşü olmuştur.

Serbest bölgelere şehir özelinde baktığımızda Kocaeli ve İstanbul Trakya Serbest Bölgelerinde istihdamın azaldığı görülmektedir. İhracatın ve istihdamın kalesi olan İstanbul'da serbest bölgelerin böyle düşüşler yaşaması aslında acı gerçeği gözler önüne sermektedir. Serbest bölgeler gerileme devrinden yıkılma dönemine doğru geçmektedir. **Burada yetkililerin vereceği karar çok önemlidir; ya serbest bölgeler uzun vadede ekonomi bölgelerine veya organize bölgelere çevrilecek ya da yeni bir yönetmelikle şartları cazip hale getirilerek yeniden canlandırılacak.**

Tablo-2 2013 Aralık İtibarıyla Serbest Bölgelerin İstihdam Verileri

BÖLGELER	ZONES	İŞÇİ WORKER	BÜRO PERSONELİ OFFICE STAFF	DiĞER OTHER	TOPLAM TOTAL
Ege	Aegean	14.204	2.649	412	17.265
Bursa	Bursa	6.456	964	520	7.940
Mersin	Mersin	6.747	850	611	8.208
Antalya	Antalya	3.020	690	0	3.710
İstanbul Endüstri ve Ticaret	Istanbul Industry & Trade	3.710	574	60	4.344
Kocaeli	Kocaeli	1.245	103	50	1.398
TÜBİTAK-MAM Tek.	TUBITAK-MAM TECH.	1.889	997	13	2.899
Avrupa	Europe	2.551	461	0	3.012
Kayseri	Kayseri	2.498	180	119	2.797
İzmir	Izmir	1.139	269	63	1.471
İstanbul Trakya	Istanbul Thrace	1.080	459	37	1.576
İstanbul Atatürk Havalimanı	Istanbul Atatürk Airport	496	630	69	1.185
Adana-Yumurtalık	Adana-Yumurtalık	352	70	336	758
Samsun	Samsun	362	46	0	408
Gaziantep	Gaziantep	69	72	0	141
Trabzon	Trabzon	38	5	9	52
Denizli	Denizli	28	10	0	38
Mardin	Mardin	3	1	0	4
Rize	Rize	4	0	0	4
TOPLAM	TOTAL	45.681	9.030	2.299	57.010

Serbest bölgelerdeki toplam istihdamın 57 bin civarında olması, 26 yıllık geçmişi olan bir sanayi yatırımı için hayli düşündürücüdür. Tabloda dikkati çeken bir diğer nokta, serbest bölgesi bulunan bazı illerin (Samsun, Trabzon, Mardin, Rize) ihracatta epey gerilerde olmasıdır. Bir diğer önemli nokta, Gaziantep gibi Denizli gibi ihracatını her yıl artıran şehirlerin serbest bölgelerinde hala 100-150 kişinin çalışıyor olması. Bu açıdan bakıldığında

Konya için serbest bölge mücadelesi vermek, heyecan aramaktan öteye geçemeyecektir.

Türkiye'nin Serbest Bölge Haritası

Serbest bölgelerde yaşanan düşüşler, bir ülke gibi düşünüldüğü zaman daha anlamlı olacaktır. Örneğin serbest bölgeler 20 milyar dolar ihracat yapan Gine, Gana gibi bir Afrika ülkesi olsaydı, **bu düşüşlerle "ülkenin" istihdam ettiği işçilerin %30'unu işten çıkarması gerekecekti.** Uzaktan bakıldığında basit bir düşüş gibi görülen gerilemenin, odaklanıldığı zaman çok önemli olduğu apaçık ortaya çıkmaktadır.

Serbest bölgelerdeki düşüşlerin nedenlerine genel olarak bakacak olursak;

- Sanayi'nin serbest bölgelere göre değil, ulaşım ağlarına göre büyümesi,
- Serbest bölgelerin yeterli yatırımcı ve üretici çekememesi nedeniyle cazibe kaybı,
- Organize Sanayi Bölgelerinin aynı şartlara hatta fazlasına haiz olması,
- Devletin serbest bölgelerle ilgili yoğun çabası olmaması,
- Serbest bölgelerin kuruluşundan bu yana, yönetmeliklerin üreticileri bu bölgelerden uzaklaştırması,
- AB müktesebatına uyum kapsamında atık ve çevre kriterlerinin Organize Sanayi Bölgelerine daha uygun olması,
- Yerleşim yerlerine uzaklığının tam zamanlı üretim için zorluk çıkarması ve ikametinin bu bölgelerde yasak olması,
- Serbest bölgelerin günün teknik ve ticari şartlarına uygun olmayan bir geçmiş yapıya sahip olması,
- Serbest bölgelerin tercih edilme sebebi olan, yükleme-boşaltma ve depolama işlemlerini Lojistik Merkezlerin daha kolay ve daha hızlı yapıyor olması

gibi nedenler serbest bölgelerin niçin bu denli düşüş yaşadığını göstermektedir. Çünkü artık ülkeler, **Özel Ekonomi Bölgeleri'ni hayata geçirmeye başlamıştır**. Yani üretimin, eğitimin, sosyal hayatın iç içe olduğu yaşam alanlarını.

3. SONUÇ

Serbest bölgelerin ilk amacı yabancı sermaye girişini teşvik etmektir. Ancak döviz piyasasının bu kadar dalgalı olduğu, paranın ürkek olduğu, yabancı yatırımcıların “güven ve garanti” odaklı çalıştığı bir ortamda serbest bölge gibi, sindirilmemiş bir sistemin yabancı sermaye çekmesi pek mümkün görünmemektedir.

Son zamanlarda Konyalı sanayici ve üreticiler Serbest Bölgelerle ilgili motivasyon taşımaktadırlar. Verilere ve sonuçlarına baktığımızda serbest bölgelerin görünmez elle ticareti bir anda artıracak projeler olmadığı oradadır. Elbette ki tamamıyla reddedilen bir sistem değildir; ancak dinamik şartlara ve değişen ekonomik tercihlere göre revize edilmesi veya organize sanayi bölgelerine uygun bir altyapıya uygun hale getirilmediği müddetçe, serbest bölgelerin taliplisi olmak pragmatik bir hareket olmayacaktır.

KAYNAKÇA:

<http://www.ekonomi.gov.tr>

<http://www.dunya.com/ekonomi/ekonomi-diger/serbest-bolgelerden-ticaret-10-yildir-gerinde-sayiyor-257181h.htm>

http://www.izto.org.tr/portals/0/argebulten/serbestbolge_erdemalptekin.pdf

http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2011125_alison.pdf

http://www.kalkinma.com.tr/data/file/raporlar/ESA/GA/1998-GA/GA-98-01-01_Serbest_Bolge_ve_Turkiyede_Serbest_Bolgeler.pdf